

891.99

4-24

7764

7765

7766

7767

7768

7769

XV 1/2 9

10,546. 9th
10,546. 1st.

84-3

7-48

ՓՈՔՐԻԿ ԼՐՏԵՍ

(ԱԼՓՈՆՍ ԴՅՈՒՆԻՑ)

1004
15138

105

Ս. ՊԵՏԵՐՔՈՒՐԳ
ՏՊԱՐԱՆ Ի. Ն. ՍԿՐԻՊՏՈՐԻԿ
1890.

2060

Дозволено цензурою. С.-Петербургъ, 19 апрѣля 1890 года.

Типографія И. И. Сгогоходова (Надеждинскан, № 43).

Նրան կոչում էին փոքրիկ Ստեննո: Սա Պարիզի իսկական զաւակն էր: Նիհար ու դունատ, նա տեսքով կ'լինէր տասն կամ տասնուհինգ տարեկան. փոքրիկ Ստեննոն այնպիսի տղայ էր, որի տարիքը ճշտութեամբ որոշել շատ դժուար էր, և մինչև անգամ անկարելի: Նրա մայրը մեռած էր: Օերունի նաւաստի հայրը՝ Տամբլ կոչուող թաղի քաղաքային զբօսարանի ծառան էր: Փոքրիկ երեխաները, ծծմայրները, պառաւները, խեղճ աշխատաւոր մայրերը, մի խօսքով՝ այն ամենքը, որոնք կառքերի տակ մնալու վտանգից ազատուելու համար ապաստանում էին այս զբօսարանի ճեմելիքներում ամենքն էլ ճանաչում էին Ստեննոյի հօրը և սիրում: Ա-

մենքը լաւ զիտէին՝ որ չ'նայած նրա դաժան և կոշտ զէմքին, նա ունէր շատ բարի և ազնիւ հոգի. յաճախ նրա զէմքին փայլում էր մայրական քաղցր ժպիտը, մանաւանդ երբ խօսքը նրա փոքրիկ Ստեննոյի մասին էր լինում, կամ թէ հարցնում էին ծերունոց.

— Խնչպէս է ձեր փոքրիկ որդու առողջութիւնը:

Ծերունի Ստեննօն շատ սիրում էր իւր որդուն և իրան բաղդաւոր համարում. փոքրիկ Ստեննօն սովորում էր ուսումնարանում. երեկոները, դասերի վերջանալուց յետոյ, ծերունին զնում էր որդու յետևից և նրանք միասին պտտում էին ճեմելեքներով՝ կանգ առնելով իւրաքանչիւր նստարանի մօտ. բարեւում էին սովորական յաճախողներին և ընդունում նրանց բարեւը:

Վժբաղդաբար Պարիզի պաշարման սկիզբից արդէն ամենբան փոխուել էր:

Փոքրիկ Ստեննոյի հօր զբօսարանը փակել էին և դարձրել զինարան. իսկ խեղճ ծերունուն նշանակել էին պահապան: Սա անքուն հսկում

էր զբօսարանին և ամբողջ օրն անցկացնում դարտակ ճեմելեքներում. իսկ իւր որդուն միայն երեկոյեան ուշ տանն էր տեսնում:

Բայց արժէր նայել նրա զէմքին պրուսացիների մասին խօսելիս...:

Փոքրիկ Ստեննօն շատ էլ դժգոհ չէր իւր նոր կեանքից:

Պաշարո՞ւմն. սա մի զուարճութիւն է երեխաների համար: Այդ ժամանակ ուսումնարանները փակուած են լինում. կ'նշանակէ դաս չ'կայ: Շարունակ արձակուրդ է. փողոցները նմանում են բազարի...: Նրեխան ամբողջ օրը առաւօտուց մինչ երեկոյ թափառում էր քաղաքում: Սա ուղեկցում էր տեղական զօրքերին, որոնք զնում էին պաշտպանելու. այդ զէպքում նա զերադասում էր աւելի լաւ նուագող զունդը. սրանում փոքրիկ Ստեննօն շատ հմուտ էր:

Սա կարող էր պատմել ձեզ, որ 96-րդ զնդի երաժշտութիւնը բանի պէտք չէ. իսկ՝ 55-րդինը՝ հիանալի է:

Նրբեմն նա զնում էր զինուորների զինա-

խաղին նայելու: Առաւօտները, զամբիւղը կռան տակ առած մտնում էր այն մարդոց շարքը, որոնք շտապում էին մսի և հացի խանութները:

Այնտեղ լճակի մօտ, երեսմաները ծանօթանում էին իրար հետ և խօսակցում քաղաքականութեան մասին, և նրանից, ինչպէս ամենքին յայտնի Ստեննոյի որդուց, հարցնում էին կարծիքներ: Բայց աւելի զուարճալին նրանց «գալօջ» կոչուող խաղն էր, — այն նշանաւոր խաղը, որը Պարիզի պաշարման ժամանակ իբրև նորութիւն մտցրել էին բրետոնական զինուորները:

Նրբ որ փոքրիկ Ստեննօն չէր լինում ո՛չ խրամի, ո՛չ հացթուխի մօտ, նրան անպատճառ կարելի էր գտնել Շատօ-գոյի հրապարակում «գալօջ» խաղացողների մօտ: Ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, որ նա խաղին չէր մասնակցում: Դրա համար փող էր հարկաւոր: Նա միայն բաւականանում էր խաղացող ընկերներին նայելով: Խաղացողներից մէկը, բարձրահասակ, կապոյտ բլուզով, որը հէնց էն էր շա-

րունակ հինգ Ֆրանկանոցներ էր դնում, առանձնապէս զրաւում էր նրա ուշադրութիւնը: Նրբ որ այդ բարձրահասակ տղան վաղվում էր, փողերը հէնց էն էր զնգզնգում էր նրա դրպաններում: Մի անգամ, վերցնելով այն դրամը, որը զլորուեց փոքրիկ Ստեննոյի ոտների տակ, բարձրահասակ տղան կամացուկ ասաց նրան. —

— Հը, ի՞նչ է, աչք ունես դրա վրայ...:

Եթէ ուզում ես, ես քեզ կ'ատեմ թէ որտեղ կարելի է ճարել դրանից:

Նրբ որ խաղը վերջացաւ, բարձրահասակ տղան մի կողմ ամբաւ փոքրիկ Ստեննոյին և առաջարկեց գնալ միասին լրա գիրներ ծախելու պրուսացիներին, որոնց համար ամեն անգամ վճարում են երեսունական Ֆրանկ: Այդպիսի առաջարկութիւնը սկզբում շատ զայրացրեց փոքրիկ Ստեննոյին, և նա երեք օր շարունակ չէր գնում խաղացողների մօտ: Այդ օրերը նրա համար անտանելի էին: Գիշերները նրա աչքի առաջ պատկերանում էին հինգ Ֆրանկանոցներն ու «գալօջ» խաղը, և թւում

նրան, թէ այդ փայլուն փողերը գլորւում էին նրա անկողնակալի տակ:

Այն աստիճան յափշտակուել էր նա, որ չհամբերեց ու չորրորդ օրը դնաց Շատո-դոյի հրապարակը, տեսաւ այն ընկերին և ենթարկուեց զայթազողութեան:

Առաւօտ էր. ձիւնը ծածկել էր գետինը. երբ նրանք ճանապարհ ընկան, ուսերին ունէին տոպրակներ, իսկ լրագիրները թազցրել էին բլուզի տակ: Սեռ նոր էր սկսել լուսանալ, երբ նրանք հասան Ֆլանդրեան դռների մօտ: Բարձրահասակ տղան բռնեց փոքրիկ Ստեննոյի ձեռից և մօտենալով քաջ ու բարի դէմքով ծերունի պահապանին աղքատի նման մղկտաց.

«Թոյլ տուէք մեզ անցնել, բարի ծերունի...», մեր մայրը հիւանդ է, հայրենեանս մեռած. ես՝ իմ փոքր եղբորս հետ գնում եմ դաշտը մի փոքր գետնախնձոր հաւաքելու»: Նա լաց էր լինում. իսկ փոքրիկ Ստեննոն ամօթից գլուխը կախ էր ձգել: Ծերունի պահապանը նայեց նրանց, յետոյ անապատ փոշիոտ ճանապարհի վրայ և վերջապէս ճանապարհ տալով ասաց. —

«անցէք շուտով»: Նրանք դուրս եկան օբերվիլէան ճանապարհը: Բարձրահասակ տղան ծիծաղում էր: Ինչպէս երազում, փոքրիկ Ստեննոն տեսաւ զործարանները զինանոցների փոխած, կոտրտած իրեր, որոնց վրայ փռած էին թաց փալասներ և երկար ծուռ ու մուռ խողովակներ, որոնք առաւօտեան մառախուղի միջով կարծես ձգւում էին դէպի հեռիները: Նրեխաներն երբեմն պատահում էին մուշտակի մէջ փաթաթուած պահապաններին և սպաներին. որոնք հեռադիտակներով զննում էին շրջակաները:

Այստեղ այնտեղ շինել էին վրաններ, որոնք ծածկուած էին՝ հազիւ հազ վառուող խարոյկի տաքութիւնից հալուող ձիւնի շերտով:

Բարձրահասակ տղան իմանում էր ճանապարհը ու դաշտով էր գնում, որպէս զի չհանդիպեն զիշերապահներին: Չ'նայած այդ նախադրուշութեան, այնուամենայնիւ, նրանք հանդիպեցին կամաւոր զինուորների մի մեծ զնդի: Ամաւոր զինուորները փաթաթուած իրանց

վերարկուներում այստեղ դարան էին մտել փոսի մէջ, որը լցուած էր ջրով և ձգուած ամբողջ Սուասոնեան երկաթուղու երկարութեամբ:

Այս անգամ բարձրահասակ տղան ի զուր էր գործ դնում իւր սովորական լացախառն մղիտոցը. զինուորները նրանց չ'էին թողնում անցնել: Բայց հէնց այդ միջոցին, երբ նա լաց էր լինում, հարեան գիշերապահի տնակից երեւաց ճանապարհի վրայ ալեւոր ծերունի, որը շատ նմանում էր Ստեննոյի հօրը:—Սա այստեղի ենթասպան էր:

— «Հը, փոքրիկներ, բաւական է ձեզ լաց լինելը»—ասաց նա,—ձեզ թոյլ կ'տան գնալ գետնախնձորի բայց առաջ մի մտէք ու տաքացէք մի փոքր: Ահա՛, այդ փոքրիկ տղան բոլորովին ստուել է ցրտից:

Բայց ո՛չ, փոքրիկ Ստեննոն դողում էր ո՛չ թէ ցրտից, այլ՝ երկիւղից ու ամօթից... Պահապանի տնակում նրանք տեսան միքանի զինուորներ, որոնք տաքանում էին թէ՛ կրակի առաջ և չորացնում սառած պաքսիմատները

սուխների վրայ հազցրած: Տեսներով երեսաներին, տեղ տուին նրանց, և ապա առաջարկեցին սուրճ: Նրեխաները երբ որ սուրճ էին խմում, դռների մօտ երեւաց մի սպայ, դուրս կանչեց ենթասպային, փսփսաց նրա ականջին ու շուտով հեռացաւ:

— «Տղէ՛րք» ծիծաղելով ասաց ենթասպան.... «այսօր պիտի լինի տաք... մենք իմացանք պրուսացիների պայմանական խօսքը...: Նա կարծում եմ, այս անգամ մեզ կ'յաջողի խել նրանցից այդ անիծեալ Բուրժէն»: Այս խօսքի վրայ սկսեցին ծիծաղել և աղաղակել, պարել ու երգել: Սրում էին սուխները, իսկ երեսաները օգուտ քաղելով այդ յանկարծ բարձրացած աղմուկից ու շփոթութիւնից, իսկոյն դուրս թռան տնակից: Խրամի յետևում ձգւում էր մի հարթ տարածութիւն,—իսկ դրա խորքում—երկար, սպիտակ պատ:—Հէնց այդ պատի մօտովն էր նրանց ճանապարհը: Ժամանակ առ ժամանակ նրանք կանգ էին առնում, ցոյց տալու համար, իբր թէ գետնախնձորեն հաւաքում:

— «Վերադառնանք, չ՛գնանք այնտեղ»,
ասաց փոքրիկ Ստեննօն: Այդ խօսքի վրայ
ուսերը վեր քաշեց նրա ընկերը և երկուսն էլ
դարձեալ առաջ գնացին: Յանկարձ նրանք լսե-
ցին, որ մօտիկ մի տեղ հրացաններ են լեցնում:

— «Պառկի՛ր», ասաց բարձրահասակ տղան.
փռուելով գետնի վրայ: Նա պառկեց ու
շուռացրեց. նրան պատասխանեցին նոյն շուռ-
ցով: Յետոյ ձիւնի վրայով սողալով, նրանք առաջ
ընկան: Պատի դիմաց, գետնի հաւասարութեամբ
երեւացին դեղին կոշտ բեխեր և ապա՝ աղտոտած
զլխարկ: Բարձրահասակ տղան դուրս թռաւ
խրամի մէջ և կանգնեց պրուսացու կողքին:

— «Սա իմ փոքր եղբայրս է», ասաց նա
ցոյց տալով փոքրիկ Ստեննոյին: Ստեննօն այն-
քան փոքր էր, որ պրուսացին, տեսնելով նրան,
ծիծաղեց, և որպէս զի անց կացնէ թումբերի
վրայով, նա ստիպուած էր խտտել նրան. Պա-
տի միւս կողմում ձգուած էին երկար հողա-
կոյտեր, ընկած էին կտրած ծառեր, իսկ ձիւնի
մէջ շինած սև ծակերից դուրս էին ցցուած
միւկնոյն դեղին կոշտ բեխերը և աղտոտած

զլխարկները: Պրուսացիները, տեսնելով անցնող
երեխաներին, ծիծաղում էին: Մի կողմում
գտնուում էր այգեպանի տնակը, շրջապատած մեծ
ծառերով. նրա ներքին յարկը բռնած էին զին-
ուորները, որոնք թուղթ էին խաղում, խօսում
և միւկնոյն ժամանակ ապուր եփում թէժ կրա-
կի վրայ: Նրանց ապուրից տարածւում էր
ամեն կողմ կաղամբի ու ճարպի հոտը: Պրու-
սացի պահապան զինուորները զանազանում
էին կամուրաններից:

Տան վերին յարկում ապրում էին սպաները:
Այնտեղից լսում էին նուազարանի և շամ-
պանեան զինու խցերի ձայնը: Տեսնելով Պա-
րիզի երեխաներին ուռած կանչեցին, իսկ եր-
բուր նրանք տուեցին լրագիրները, այն ժամա-
նակ առաջարկեցին նրանց զինի ու ստիպե-
ցին պատմել:

Ներկայ եղող սպաները հպարտ և դաժան
դէմք ունէին, բարձրահասակ տղան զուար-
ճացնում էր նրանց իւր փողոցային կատակնե-
ներով և օտարոտի բարբառով: Նրանք կրկնե-
լով նրա խօսքերը՝ ծիծաղում էին և ուրա-

խուժեամբ լեղ տալիս Պարիզի այդ աղտի մէջ, որը բերում էին նրանք, իբրև նորութիւններ: Փոքրիկ Ստեննօն ցանկանում էր նոյնպէս խօսել և ցոյց տալ նրանց, որ ինքն ևս յիմար չ'է. բայց մի բան նրա լեզուն կարծես կապում էր:

Նրա դիմաց կանգնած էր մի պրուսացի, որը ամենից մեծն էր և միւսերից աւելի լուրջը: Նա ձեռքում բռնած էր լրագիրը և ցոյց էր տալիս որ իբր թէ կարգում է, բայց իսկապէս նա աչքերը յառած էր Ստեննոյի վրայ: Նրա հայեացքը արտայայտում էր թէ քնքշութիւն և թէ յանդիմանութիւն:

Սարծես նա մտաբերում էր իւր որդուն, որը գտնւում էր հեռու՝ հայրենիքում, Ստեննոյին հասակակից, և կարծես ինքն իրան ասում էր.

— «Նա աւելի կ'զերադասէի մեռնել քան թէ տեսնել որդուս այդպիսի մի խայտառակ արհեստով պարսպելիս»:

Եյդ բոպէից զգաց փոքրիկ Ստեննօն՝ որ կարծես մի ծանր բան սեղմում էր նրա կուրծքը ու դժուարացնում նրա շնչառութիւնը:

Եյդ ծանր զգացմունքը մոռացութեան տալու համար՝ նա սկսեց զինի խմել:

Շուտով ամեն բան մթնեց նրա աչքերում:

Նա լսում էր, ինչպէս երազում, իբրև թէ բարձրաձայն ծիծաղում էր իւր ընկերը աղ-գային հեծելազօրքի, նրանց զինախաղի և գիշերուայ շփոթութեանց վրայ: Բայց, ահա, բարձրահասակ տղան իջեցրեց ձայնը, սպաները մօտեցան նրան. նրանց դէմքերը լուրջ դիրք ընդունեցին: Անպիտանը պատրաստ-ւում էր նախազգուշացնել նրանց Ֆրանսիա-կան կամաւոր զինուորների յարձակումից:

— «Հարկաւոր չ'է», ասաց նրան փոքրիկ Ստեննօն, «հարկաւոր չ'է այդ... ես չ'եմ ուզում...»:

Իսկ ընկերը ծիծաղեց նրա վրայ և շարու-նակեց պատմել:

Հաղիւ նա կարողացաւ վերջացնել իւր պատմութիւնը, ինչպէս բոլոր սպաները վերկացան, և նրանցից մէկը, մատով ցոյց տալով դուռը ասաց երեսաներին՝—դուրս կորեք»:

Սպաները սկսեցին վռազ վռազ դերմանե-րէն խօսակցել միմեանց հետ: Բարձրահասակ

տղան հպարտ հպարտ դուրս եկաւ ճակճակաց-
ներով փողերը, իսկ փոքրիկ Ստեննոն գլուխը
կախ գցած, գնում էր նրա յետևից: Պրու-
սացու մօտից անցներով, որի հայեացքն այնքան
հարածում էր նրան, կարծես թէ լսում էր մի
ազեռալի ձայն, որն ասում էր նրան.

— «Ձէ, այդ լաւ բան է՛հ... Արտասուքի
կաթիլները երեացին փոքրիկ Ստեննոյի աչքե-
րում: Նրեխաները դուրս գալով՝ սկսեցին վա-
զել դաշտով և շուտով հասան իրանց տեղը:

Առանց արգելքի գետնախնձորի տոպրակ-
ները ուսերին անցան նրանք կամաւոր զինուոր-
ների մօտով: Այնտեղ պատրաստուում էին զի-
շերային յարձակման: Չօրքերը լուռ անցնում
էին ու խմբւում պատնէշների յետևում:

Չերունի ենթասպան նոյնպէս այդտեղ էր:
Նա կարգաւորում էր իւր զինուորներին և ու-
րախութիւնը փայլում էր նրա դէմքի վրայ:
Նրբ երեխաներն անցան նրանց մօտով, նայեց
նրանց յետևից ու ժպտաց...:

Աւանդ, որքան ցաւ ու տանջանք պատճա-
ռեց փոքրիկ Ստեննոյին այդ ժպիտը:

Նա կամենում էր աղաղակել ու ասել, մի՛
գնաք այնտեղ, մենք ձեզ մատնել ենք...:

Բայց ընկերն ասաց նրան. «Եթէ դու յայտ-
նես» մեզ իսկոյն կ'սպանեն»:

Մահուան երկիւղը զսպեց նրան: Աուր-
նեվում նրանք մի դարտակ տուն մտան և փո-
ղերը բաժանեցին իրար մէջ: Պէտք է ասել, որ
փողերը ազնուաբար բաժանեցին. երբ որ փոք-

1004
15138
րիկ Ստեննոն լսում էր փողերի ճակճակոցը
իւր զրպաններում և մտածում «դալօ» խաղի
մասին յանցանքն այնքան ծանր է՛էր թւում:
Բայց երբ ընկերից բաժանուելով միայնակ մնաց,
զործած յանցանքն աւելի ևս սկսեց տանջել
նրան: Արծես ամբողջ Պարիզը փոխուել էր:
Անցուդարձ անողները խիստ հայեացք էին
ձգում նրա վրայ և կարծես նրանք գիտէին՝
թէ նա որտեղից է գալիս: «Մատնի» խօսքը
ամեն կողմից բաղխում էր նրա ականջը:

Աւերջապէս տուն վերադարձաւ նա և տես-
ներով՝ որ հայրը տանը չէ, հանգստացաւ:

Արագութեամբ մտաւ նա իւր սենեակը և
սկսեց թազցնել բարձի տակ փողերը, որոնք

այնքան տանջում էին նրան: Փոքրիկ Ստեն-նոյի հայրը երբեք այնքան բարի և ուրախ չէր եղել, ինչպէս այդ երեկոյ: Պաւառներից ստացուած լուրերը հաղորդում էին, որ գործերը լաւ են գնում. ընթրիքի ժամանակ ծերունի զինուորը նայեց պատից կախած հրացանին և ուրախ ժպտով ասաց իւր որդուն

— «Տէ՛ր, տղաս, եթէ մեծ լինէիր, դու էլ կերթայիր պրուսացիների դէմ»:

Ժամի ութին որոտաց Թնդանօթը: «Սրանք օբերվելցիներն են.... կռւում են բուրժում», ասաց նա, որովհետեւ՝ ինչպէս իւր ձեռքի հինգ մատերը, զիտէր բերդի բոլոր ծակ ու ծուկերը: Այս խօսքի վրայ փոքրիկ Ստեննոյի գոյնը թռաւ. զնաց քնելու, իբր թէ յոգնել է: Բայց քունը չէր գալիս: Թնդանօթը շարունակ որոտում էր: Վարձես նա տեսնում էր թէ ինչպէս կ'ամաւոր զինուորները յարձակումէն պրուսացիների վրայ և ինչպէս ընկնում են դարանի մօտ զօրքի ձեռքը: Ապա՛ մտաբերում էր նա իրան ժպտող ևնթասպային, պատկերացնում էր

նրան ձիւնի վրայ արեան մէջ թաւալուած, և նրա հետ միասին ընկած ուրիշ շատերին....

Ահա՛ այդ բոլոր ընկածների արեան գինը թաղցրած էր այնտեղ, նրա բարձի տակ, և արել էր նա,—ծերունի Ստեննօ զինուորի որդին...: Արտասուքը խեղդում էր նրան, նա լսում էր, հարեան սենեակում ինչպէս ման էր գալիս հայրը և ինչպէս բաց էր անում լուսամուտը: Ներքեում հրապարակի վրայ հաւաքւում էին զինուորները: Ամաւոր զինուորների գունդը պատրաստւում էր արշաւանքի: Խեղճ՝ երեխան չէր կարողանում զսպել իւր հեկեկանքը՝

— «Խնչ է պատահել քեզ», հարցրեց Ստեննոյի հայրը, մանելով նրա սենեակը:

Նրեխան չ'կարողացաւ այլ ևս զսպել իրան, թռաւ անկողնուց և չոգեց հօր առաջ: Հազիւ կարողացաւ նա շարժուել տեղից, իսկոյն բոլոր փողերը թափուեցան յատակի վերայ:

— «Խնչ փողեր են դրանք, դու գողացել ես», ասաց ծերունին, դողալով ամբողջ մարմնով:

Այն ժամանակ միանգամից, առանց կանգ առնելու, փոքրիկ Ստեննօն պատմեաց բոլոր ի-

րողութիւնը հօրը: Վանի պատմութիւնը, նա,
այնքան թեթեւ էր զգում իրան: Մարտափող
լսում էր նրան ծերունի Ստեննօն, երբ խա-
տովանանքը վերջացաւ, նա ձեռքերով ծածկեց
երեսը և սկսեց հիկեկալ:

— «Հայրի՛կ, Հայրի՛կ»... ուզում էր անել
երեխան:

Բայց ծերունին հրեց նրան իրանից, ա-
ռանց պատասխան տալու: Հաւաքեց նա փո-
ղերը յատակից և հարցրեց:

— «Մա՞ է բոլոր փողերը»: Փոքրիկ Ստեն-
նօն զլխով արեց: Ծերունին վերցրեց հրա-
ցանք, վառօդամանը և փողերը զրպանը դնե-
լով սասաց. «Լաւ, ես այս փողերը կ'վերադարձ-
նեմ պրուսացիներին»:

Եւ չ'ասելով այլ ևս ոչ մի խօսք, մինչև
անգամ չ'նայելով այն կողմը, որտեղ դռնուում
էր փոքրիկ Ստեննօն, նա դուրս եկաւ փողոց
ու միացաւ արշաւանքի զնացող զօրքին...: Այն
օրից այլ ևս չ'երեցաւ ծերունի Ստեննօն.

4764-4769

2013

